

УДК 378.147:33

Ю. Ю. ОЛАРУ,

викладач кафедри української та іноземних мов Криворізького економічного інституту ДВНЗ “Криворізький національний університет”, м. Кривий Ріг

РОЗРОБЛЕННЯ СТРУКТУРИ КРЕАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ У ПРОЦЕСІ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті зроблено спробу розкрити структури креативної особистості майбутніх економістів у процесі гуманітарної підготовки. Розроблено зміст макро-, мезо- та мікрочинників формування креативної особистості майбутніх економістів. Обґрунтовано кореляцію міри вияву чинників формування креативної особистості зі ступенем сформованості креативних якостей в особистісній структурі майбутніх економістів.

Ключові слова: креативна особистість, майбутні економісти, іноземні мови.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Стандартизація гуманітарної підготовки майбутніх економістів в умовах ВНЗ, відсутність гнучких навчальних планів, альтернативних програм, підручників і посібників, недостатнє використання сучасних інноваційних технологій не спрямовує достатньою мірою студентів на майбутню професійну творчість, не моделює структури творчої методичної діяльності. Тому однією з нагальних проблем вищої школи стає вироблення стратегії підготовки майбутніх економістів до творчої методичної діяльності.

На сучасному етапі розвитку психолого-педагогічної науки склалися об'єктивні передумови для теоретичного вивчення проблеми розвитку креативності й практичного вдосконалення системи гуманітарної підго-

товки майбутніх економістів. Теоретичні положення про сутність і структуру креативності в контексті загальної проблеми творчості розроблено в працях багатьох науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Філософські аспекти творчості вивчали І. Кант, К.-Г. Юнг, М. Бердяєв, В. Соловйов, М. Хайдеггер, Г. Батищев, М. Каган, Б. Кедров, В. Шинкарук, А. Шумилін та ін. Психологічні аспекти теорії творчості висвітлювали Л. Віготський, Я. Пономарьов, В. Роменець, С. Рубінштейн, А. Брушлинський, О. Леонтьєв, О. Лук, В. Моляко, В. Рибалка та ін.

Явище креативності досліджували Дж. Гілфорд, П. Торранс, М. Воллах, Х. Грубер, Дж. Девідсон, Н. Коган, С. Медник, Д. Фельдман, Д. Харрінгтон; В. Дружинін, Д. Богоявленська, Т. Галкіна, М. Гнатко, Л. Єрмолаєва-Томіна, У. Кала, В. Козленко, В. Моляко, К. Торшина та ін.

На сьогодні розроблено теоретичні основи підготовки творчого фахівця в педагогічному ВНЗ, виявлено закономірності і створено концепцію розвитку навчально-творчої діяльності студентів (І. Лернер, М. Скаткін, Ю. Бабанський, С. Архангельський, В. Коротаєв, В. Краєвський, Ю. Кулюткін, А. Хуторської, Д. Чернілевський, В. Шубинський та ін.). Вивчався процес формування готовності студентів до педагогічної творчості в ході різноманітних видів професійної підготовки (З. Абросимова, М. Байдан, Л. Ведерникова, М. Віленський, О. Голубкова, Г. Горелова, С. Гуревич та ін.).

Незважаючи на те, що в педагогічній науці чимало аспектів формування творчого потенціалу педагогів вивчено досить детально, проблема розвитку креативності майбутнього економіста в системі його гуманітарного підготовки ще не була об'єктом окремого дослідження. Отже, актуальність проблеми, а також її недостатня теоретична і практична розробленість питання формування креативних якостей майбутніх економістів і потреба вдосконалення фахової підготовки економічних кадрів зумовили вибір теми публікації.

Аналіз психолого-педагогічних праць засвідчує, що в науці донині не склалось єдиної думки щодо структури креативності. У більшості випадків учені вибудовують її модель за принципом переліку рис, притаманних творчій особистості. Часто сукупність виокремлених характеристик не систематизована. Наприклад, американські дослідники назвали кілька десятків креативних якостей, необхідних для наукової творчості (енергія, винахідливість, кмітливість, пізнавальні здібності, чесність, прямота,

безпосередність, прагнення до володіння фактами й закономірностями, прагнення до відкриттів, експериментування, гнучкість мислення, здатність легко пристосовуватись до нових обставин, завзятість, наполегливість, незалежність, здатність визначати цінність явищ і висновків, здатність до співпраці, інтуїція, прагнення до духовного зростання й розвитку, здатність дивуватись, орієнтуватися в проблемі, робити чіткий звіт про її стан, спонтанність, адаптивна гнучкість, оригінальність, здатність до швидкого набуття нових знань, відкритість новому досвіду, здатність долати межі, стереотипи, відступати, відмовлятися від своїх ідей і теорій, працелюбність, здатність до конструювання складних структур з елементів, до синтезу, аналізу, узагальнення, комбінування, диференціювання, самовираження; ентузіазм, внутрішня зрілість, скептицизм, сміливість, мужність, толерантність до тимчасового безладу, хаосу; прагнення до усамітнення, підкреслювання свого “Я”, терпимість до неясності, двозначності, невизначеності [5; 6; 8; 9; 10]. Зауважимо, у цьому переліку відсутнє виокремлення основних і другорядних рис творчої особистості, також не наведено їх обґрунтування.

Не менший за обсягом перелік креативних властивостей, необхідних індивіду для науково-технічної творчості. Він охоплює п'ятдесят якостей, об'єднаних у шість основних блоків: біологічно зумовлені властивості, інформаційно-пізнавальні здібності, здатність до мисленневого оброблення інформації й генерування ідей, здібності до реалізації й виконання рішень, емоційно-вольові якості, творчий досвід, здатність до саморозвитку [7].

Мета статті – розкрити структуру креативності особистості майбутніх економістів у процесі гуманітарної підготовки в умовах вишу, визначити сукупність чинників її розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найчастотніше у визначенні структури креативності майбутніх економістів виокремлюємо визначальні компоненти – когнітивний та особистісний.

Викликає інтерес позиція Дж. Гілфорда, який вважає, що когнітивний компонент містить такі складники: чутливість до проблеми; швидкість мислення – здатність генерувати певну кількість нових ідей за одиницю часу; гнучкість мислення – здатність легко й невимушено переходити від одного класу ідей до іншого, здатність породжувати ідеї, віддалені одна від одної; оригінальність мислення – здатність відповідати на подразники нестандартно, продукувати своєрідні ідеї й образи; здатність

удосконалювати об'єкт, наповнюючи його додатковими компонентами, образами, ідеями; здатність розв'язувати проблеми, тобто здатність до аналізу й синтезу [10].

П. Торранс запропонував свій варіант когнітивного компонента креативності: чутливість до проблем; почуття недостатності своїх знань; чутливість до відсутніх елементів і дисгармонії; усвідомлення проблеми, пошук розв'язку; здогади, пов'язані з тим, чого не вистачає для розв'язання; формулювання гіпотез, їх перевірка, модифікація, а також повідомлення результатів [11, с. 178–179]. На думку психолога, висококреативним суб'єктам притаманні такі риси характеру: упевненість у власних силах; підвищена увага до свого “Я”; почуття гумору; толерантність до стану невизначеності, здатність відстоювати свою думку.

Когнітивний компонент майбутніх економістів ми розуміємо як здатність адекватно оцінювати фахово орієнтовану ситуацію за допомогою використання категорійно-поняттєвого апарату, ефективно розв'язувати її, виявляючи культуротворчу позицію.

До особистісного компонента креативності А. Адлер, Л. Виготський, С. Рубінштейн, Х. Швет та ін. відносять різноманітні якості: силу Я-концепції (упевненість у собі, силу характеру, наполегливість), домінантність (самостійність, сміливість, незалежність, ігнорування соціальних умовностей і авторитетів, здатність відстоювати власну думку за умови нестачі інформації); радикалізм (гнучкість, експериментальне ставлення до життєвих проблем, критичне ставлення до стереотипів і догм; терпимість до стану невизначеності); здатність проникнути в проблему, особистісну зрілість і водночас “дитячість” світосприймання, працьовитість, енергійність, схильність до ризику, намагання виділитись, почуття гумору, емоційну стійкість тощо.

Цей перелік можна розширити цитуванням інших представників вітчизняної й зарубіжної гуманістичної психології, котрі вивчали характерологічні, мотиваційні, комунікативні, емоційні якості креативної особистості. Наприклад, А. Маслоу експериментально виявив риси, характерні творчій людині: прагнення до самореалізації, захопленість справою як покликанням; щирість, відкритість поведінки; незалежність суджень; упевненість у власних силах; ініціативність і гнучкість; високий ступінь критичності; дитяча сприйнятливості і відкритість новому [5].

Х. Швет вважає, що особистісний компонент креативності включає незалежність, високі особистісні стандарти, неконформність оцінок і су-

джені; відкритість (готовність сприймати свої й чужі фантазії); сприйнятливість до нового й незвичайного; толерантність до невизначених і невіршених ситуацій; конструктивну активність у цих обставинах; розвинуте естетичне чуття, прагнення до краси. На думку Г. Альтшуллера, креативній особистості притаманні шість основних якостей: здатність сміливо вибирати вартісну мету й зробити її головним вектором своєї діяльності; здатність бачити проблеми, розв'язання яких є необхідним і достатнім для досягнення мети; здатність працювати планомірно; висока працездатність під час виконання своїх планів; добра техніка розв'язування творчих завдань; уміння за будь-яких обставин відстоювати свої ідеї й тримати удар [1].

Особистісний компонент майбутніх економістів розглядаємо як здатність діалогізувати у фаховому полі, позиціонувати власну позицію, ураховувати позиції опонентів з метою оптимального розв'язання фахово орієнтованої ситуації.

Проаналізувавши різноманітні варіанти структури креативності, ми розглядаємо креативність майбутніх економістів як складну інтегративну характеристику особистості, яка ґрунтується на виявленні взаємозв'язків психічних явищ, що найбільш повно відображають її творчі риси, здатність до діалогізації у фахово орієнтованому полі. Структура креативності майбутніх економістів включає мотиваційні, інтелектуальні, емоційні, комунікативні та інші компоненти.

Проблема керівництва розвитком креативності людини актуальна для сучасної психолого-педагогічної науки. Тривалий час полемічним було навіть саме питання про можливість розвитку творчих здібностей, оскільки домінувало переконання, нібито креативність є вродженою якістю, притаманною лише окремим видатним індивідам, і вона не піддається змінам. Цю думку аргументовано спростували психологи ХХ ст., довівши, що креативність більшою чи меншою мірою притаманна кожній людині і її розвиток потенційно можливий. Коментуючи окреслені положення, зауважимо, що формування креативної особистості майбутнього фахівця має відповідно корелювати із фахово орієнтованим середовищем – економічним.

Зокрема, науковцями з'ясовано, що характер творчості й сам творчий процес визначається сукупністю чинників: потребами й запитамі суспільства; конкретними економічними й соціальними умовами; загальним обсягом знань і досягнень у певній галузі людської діяльності;

можливостями людської свідомості; біологічними й психологічними особливостями конкретної особистості; її інтелектуальними здібностями, рівнем знань і життєвим досвідом; особистісними рисами тощо. Аналіз досліджень психологів, соціологів, культурологів засвідчує, що співвідношення взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників, що детермінують розвиток креативності, визначає рівень сформованості креативних якостей особистісної структури фахівця. Отже в експериментальній і педагогічній практиці необхідно враховувати вплив кожного з них.

У рамках нашого дослідження формування складників креативності майбутніх економістів визначається детермінантами: особистісними (внутрішніми), зумовленими психологічними, фізіологічними й іншими особливостями суб'єкта; соціальними (зовнішніми), дія яких визначається зовнішніми обставинами й не залежить від суб'єкта діяльності.

Серед соціальних чинників розвитку структури креативності майбутніх економістів виокремлюються макросоціальні (суспільство, культура, засоби масової інформації тощо); мезосоціальні (національний менталітет, традиції, етнос, регіональні умови тощо); мікросоціальні (родина, освіта, належність до певної соціально-економічної групи, друзі, оточення тощо).

Серед макросоціальних чинників розвитку структури креативності майбутніх економістів, аналогічно сприятливих для розвитку креативності членів суспільства, можна визначити інтенсивну динаміку соціального життя країни, особливо підготовку, наростання і здійснення національно-визвольних рухів; розвиток окремих наук і видів мистецтва; сприятливий збіг культурних факторів (загальний інтерес людей до відкриттів, особлива увага громадськості, нації, держави до певного виду діяльності тощо). Усе це збільшує ймовірність залучення майбутніх економістів до творчості, пробуджує їх активність, ініціативу, бажання вийти за межі усталених меж і канонів.

Загальновизнаним є факт, що значний вплив на розвиток креативності має культура, оскільки творчі здібності людини визначаються тією культурою, у якій вона виховується [2; 3; 4]. Відповідно, культурне середовище формує образ "Я", систему цінностей і відносин, потреби, способи задоволення потреб, установки, стиль життя майбутніх економістів. Характер культури впливає на тип креативності особистості й на процес її розвитку.

Глобальним макросоціальним чинником, що набуває все більшого значення в процесі розвитку креативності майбутніх економістів, є су-

часні ЗМІ, у тому числі й електронні, й мережа Інтернет. Вони суттєво впливають на формування суспільних потреб майбутніх економістів і визначають емоційну атмосферу у фахово орієнтованому полі.

Мезосоціальні чинники поєднують вплив на креативність особистості національного оточення, традицій, етноменталітету, регіональних особливостей тощо [2, с. 109]. Коментуючи позицію, узагальнюємо, що рівень творчого потенціалу майбутніх економістів прямо пропорційний інтегрованості креативності в національну культуру, тобто майбутні економісти з більш зрілим рівнем етнічної ідентифікації вільніші й незалежніші у своїх творчих виявах.

До мікросоціальних детермінант креативності майбутніх економістів відносимо вплив найближчого оточення майбутніх економістів – сім'ї, друзів, викладачів, а також більш загальні чинники – належність до соціально-економічної групи.

Висновок. Формування креативної особистості майбутніх економістів перебуває в тісному взаємозв'язку з макро-, мезо- і мікросоціальними чинниками. У процесі гуманітарної підготовки формування креативної структури особистості майбутніх економістів передбачає розвиток сукупності креативних якостей, співвідносних із фахово орієнтованою діяльністю.

Перспективи дослідження. Подальшого розгляду набуде питання розроблення критеріїв сформованості якостей креативної особистості майбутніх економістів.

Список використаної літератури

1. Альтшуллер Г. С. Поиск новых идей: от озарения к технологии / Г. С. Альтшуллер. – Кишинев : Картя Молдавеняска, 1989. – 381 с.
2. Барышева Т. А. Креативность: Диагностика и развитие : монография / Т. А. Барышева. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2002. – 205 с.
3. Гончаренко Н. В. Гений в искусстве и науке / Н. В. Гончаренко. – М. : Искусство, 1991. – 432 с.
4. Ермолаева-Томина Л. Б. Проблемы развития творческих способностей детей / Л. Б. Ермолаева-Томина // Вопросы психологии. – 1975. – № 5. – С. 166–175.
5. Маслоу А. Г. Новые рубежи человеческой природы: пер. с англ. / А. Г. Маслоу. – М. : Смысл, 1999. – 425 с.
6. Пономарев Я. А. Психологический механизм творчества студентов // Педагогика высшей школы : [учебно-методич. пособие] / Я. А. Пономарев, Л. М. Попов ; под. ред. Н. М. Пейсахова. – Казань : Изд-во КГУ, 1985. – С. 153–163.

7. Психологическая структура способностей к научно-техническому творчеству. – К., 1990. – 123 с.
8. Субетто А. И. Творчество, жизнь, здоровье и гармония: Этюды креативной онтологии / А. И. Субетто. – М. : Логос, 1992. – 134 с.
9. Arieti S. Creativity / S. Arieti. – N. Y., 1979. – 308 p.
10. Guilford J. P. The nature of human intelligence / J. P. Guilford. – N.Y. : Mr. Graw. – Hill, 1967. – 338 p.
11. Torrance E. P. Guiding creative talent / E. P. Torrance. – Englewood Cliffs. – N.Y. ; Prentice-Hall, 1962. – 278 p.

Рецензент – кандидат педагогічних наук Волкова Н. В.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2013.

Олару Ю. Ю. Разработка структуры креативности личности будущих экономистов в процессе гуманитарной подготовки в условиях вуза

В статье сделана попытка раскрыть структуру креативной личности будущих экономистов в процессе гуманитарной подготовки. Разработано содержание макро-, мезо- и микрофакторов формирования креативной личности будущих экономистов. Обоснована корреляция степени проявления факторов формирования креативной личности со степенью сформированности креативных качеств в личностной структуре будущих экономистов.

Ключевые слова: *креативная личность, будущие экономисты, иностранные языки.*

Olaru Y. Y. Elaboration of structure of creativity o personality of future economists in the process of humanitarian training at the higher educational establishment

The article concerns the examination of structure of creative personality of future economists in the process of humanitarian training. The content of macro-, mesa- and microfactors of formation of creative personality of future economists has been developed. The correlation of measure of manifestation of factors of formation of creative personality and the level of formation of creative qualities of personality structure of future economists has been substantiated.

Keywords: *creative personality, future economists, foreign languages.*